

Waar zijn de geelvlekheidelibellen gebleven?

In de zomer en nazomer vliegen er veel kleine rode heidelibellen in Nederland, in het verleden zat daar ook regelmatig een geelvlekheidelibel tussen, te herkennen aan de grote gele vlekken in de vleugels. De laatste jaren was dat steeds minder het geval en het lijkt er zelfs op dat hij nu (bijna) weg is.

Tekst: De geelvlekheidelibel was lang een vrij algemene soort in Nederland die echter sterk in aantal fluctueerde. In sommige jaren was hij heel algemeen en was het een van de talrijkste libellen, terwijl er in andere jaren maar heel weinig waren. De aantallen fluctueerden met een interval van ongeveer tien jaar (Dumont, 1971). Deze fluctuaties werden veroorzaakt door grote invasies uit het oosten waarbij grote aantallen in Nederland aankwamen en zich hier voortplantten. Dat voortplanten lukte wel soms, maar het was niet heel succesvol. In de loop der jaren nam het aantal weer af tot er een nieuwe invasie kwam om de Nederlandse populatie te versterken. Periodes met veel en weinig geelvlekheidelibellen wisselden elkaar dan ook af. Op de Rode Lijst van 2011 (Termaat & Kalkman, 2012) staat de geelvlekheidelibel nog als 'thans niet bedreigd'. Dit is de veiligste categorie en dat is niet vreemd aangezien er geen duidelijke trend was en er de periode daarvoor veel dieren gezien waren. De aantallen waren op dat moment wat laag, maar de laatste invasie was dan ook al een aantal jaren geleden. Er zou vanzelf wel weer een nieuwe golf komen; geen enkele reden om je zorgen te maken over deze soort. De laatste jaren worden er echter steeds minder geelvlekheidelibellen gemeld en in 2017 is er geen enkele zekere waarneming. Is dat toeval en moeten

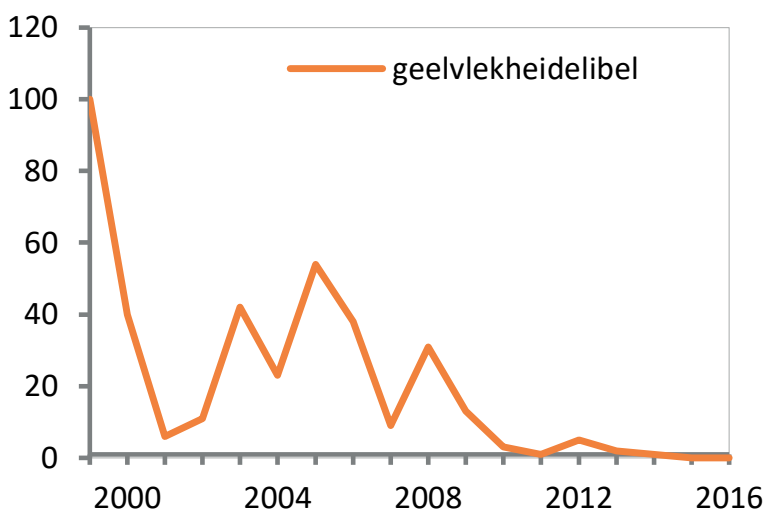
we gewoon geduld hebben tot de volgende invasie of is er meer aan de hand en is deze soort verdwenen uit Nederland?

Invasies

De laatste grote invasie was in 1995 toen tienduizenden geelvlekheidelibellen met andere heidelibellen uit Noordoost-Duitsland naar West-Europa kwamen (Wasscher, 1998). Met name bij ondiep water met weinig vegetatie konden zeer grote aantallen gevonden worden. Daarna is er nog een beperkte influx geweest in 2005-2006. Dit waren veel lagere aantallen dan in 1995, maar in grote delen van het land kwam je ze regelmatig tegen. Tot in 2008 zijn nog aardig wat geelvlekheidelibellen gezien, maar daarna is het aantal gaan dalen tot vrijwel alle waarnemingen van het laatste bolwerk kwamen, een ven in Tolbert in Zuidwest-Groningen. Hier is een grote moerassige zone aanwezig die waarschijnlijk de voortplantingshabitat vormde. Sinds 2010 werden hier regelmatig enkele dieren gezien, in 2015 nog tot 6 individuen tegelijk. In 2016 is er echter geen meer waargenomen. In dat jaar zijn er alleen twee mannetjes gezien bij Boukoul in Limburg. In 2017 is er uitsluitend een waarneming zonder foto bij Weert. De verwachte invasie is uitgebleven, maar uiteraard zijn er allerlei factoren die bepalen of er een invasie is of niet en kan het gewoon even langer duren voor de volgende komt.

Habitat

De habitat van geelvlekheidelibellen in Nederland is lastig te definiëren aangezien ze soms, in goede jaren, op allerlei plekken zitten en soms vrijwel nergens. Of ze zich op de plekken waar ze gevonden zijn ook voortplanten, is zelden bekend. Verder naar het oosten in Europa is er meer bekend over de habitateisen. Zoals van alle Europese libellen leven de larven in het water: niet in open, maar in ondiep water tussen vrij dichte vegetatie. Een belangrijke habitat zijn moerassige vegetaties met grote zeggensoorten of holpijp. Dit kunnen moerassen zijn, oeverzones van grotere wateren of overstromingsvlaktes (Wildermuth, Martens, 2014). Het is daarbij wel belangrijk dat ze in de zomer opdrogen. Dit is waarschijnlijk nodig omdat predatoren, zoals vissen, en concurrenten zoals ande-

Het aantal geelvlekheidelibellen in het meetnet laat een zeer sterke achteruitgang sinds 1999 zien.

Het mannetje van de geelvlekheidelibel is niet met andere soorten te verwarren door de vierkante gele vlekken in de achtervleugel. Dit is een van de twee dieren die in 2016 bij Boukoul gezien zijn, de laatste gefotografeerde geelvlekheidelibellen in Nederland.

re libellen dan minder kans hebben. Het moet echter niet te vroeg opdrogen omdat ze anders hun levenscyclus niet rond kunnen krijgen. In Zuid-Europa komen ze in de bergen voor, maar hier hebben ze een andere habitat: hier leven ze lokaal in veentjes en plasjes.

Buitenland

Als we buiten de grenzen van Nederland kijken, lijkt er meer aan de hand te zijn dan een toevallig ontbreken van invasies. Niet alleen in Nederland worden nog maar weinig geelvlekheidelibellen gezien, maar ook in Duitsland (Ott et al., 2015) en het laagland van Polen (pers. med. R. Bernard) zijn de aantallen sterk afgenomen. Dit waren van oudsher de gebieden waar 'onze' dieren vandaan kwamen. Hier waren ze vroeger algemeen, maar nu worden ze met uitsterven bedreigd. Waarom ze daar zo achteruitgegaan zijn, is onduidelijk; waarschijnlijk speelt het verdwijnen van moerassen die 's zomers droogvallen door verlaging van de grondwaterstand en intensivering van de landbouw hierbij een rol. Het voedselrijker worden

van het water door toegenomen bemesting kan ertoe leiden dat de vegetatie te dicht wordt en dan kan de geelvlekheidelibel zich er niet meer voortplanten. Waarschijnlijk speelt klimaatverandering ook een rol: de zomers zijn in Midden-Europa droger en warmer geworden. De moerasjes drogen nu vroeger in het jaar op; als dat gebeurt is er niet genoeg tijd voor de ontwikkeling van de larven. Al met al lijken er onvoldoende geschikte plekken over te blijven om een gezonde populatie in stand te houden. Door het verdwijnen van deze populaties lijkt de kans dat er nog grote invasies in Nederland komen erg klein. Naar het oosten komt de geelvlekheidelibel voor tot in Japan, maar hoe de populaties in Rusland en Azië zich ontwikkelen, is niet bekend.

Toekomst

De geelvlekheidelibel is in korte tijd (vrijwel) uit Nederland verdwenen. Dit is een sterk contrast met libellen in het algemeen. Maar enkele soorten, vooral soorten van vennen, gaan achteruit; de meeste

libellensoorten profiteren van de verbetering van waterkwaliteit en habitat en nemen dus toe. Het wrange is dat we juist voor de soort die het hardst achteruit is gegaan niets kunnen doen. Van oudsher heeft hij hier geen stand kunnen houden en waren we afhankelijk van invasies. Op goede plekken in Nederland, zoals in Tolbert, konden ze even standhouden, maar ook daar verdwenen ze. We zijn dus afhankelijk van het buitenland. Een herstel van de invasies is onwaarschijnlijk omdat de verwachting is dat Centraal-Europa alleen maar warmere en drogere zomers krijgt. Aan de andere kant hebben veel libellensoorten zich de afgelopen decennia tegen alle verwachtingen in hersteld. Dus met een beetje geluk heb ik het hier ook verkeerd en kunnen we over een paar jaar weer genieten van groepen geelvlekken die ineens overal verschijnen.

Literatuur

- Dumont H.J. (1971) A contribution to the ecology of some Odonata. The Odonata of a 'trap' area around Denderleeuw. Bulletin et Annales de la Société royale belge d'Entomologie 107, 211-235.
- Ott J., K.-J. Conze, A. Günther, M. Lohr, R. Mauersberger, H.-J. Roland & F. Suhling (2015) Rote Liste und Gesamtartenliste der Libellen Deutschlands mit Analyse der Verantwortlichkeit, dritte Fassung, Stand Anfang 2012 (Odonata). Libellula Supplement 14: 395-422.
- Termaat T. & V.J. Kalkman (2012) Basisrapport Rode Lijst Libellen 2011 volgens Nederlandse en IUCN-criteria. Brachytron 14 (2).
- Wasscher M.T. (1998) De invasie van de Geelvlekheidlibel in 1995. Natura 95 (6), 179-181.
- Wildermuth, Hansruedi, and Andreas Martens. (2014) Taschenlexikon der Libellen Europas: alle Arten von den Azoren bis zum Ural im Porträt. Quelle & Meyer Verlag GmbH, Wiebelseheim.

De zwarte onderkant van het achterlijf valt vaak nog eerder op dan de gele vlekken in de vleugel.